

**Гриньова В.М.,**

доктор економічних наук, професор,

**Колодізєв О.М.,**

кандидат економічних наук

## **ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СТРУКТУРНОЇ ПЕРЕБУДОВИ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ НА ШЛЯХУ ІНТЕГРАЦІЇ У ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПРОСТІР**

*Проаналізовано проблеми розвитку банківської системи України щодо формування дієвих фінансових механізмів з метою забезпечення достатніми обсягами кредитних ресурсів інноваційного розвитку національної економіки. По результатах дослідження досвіду функціонування бюро кредитних історій в провідних країнах світу обґрунтовано необхідність та визначено перспективи створення таких структур в вітчизняній практиці*

*The problems of development of the banking system of Ukraine concerning formation of effective financial mechanisms for the purpose of maintenance of sufficient volumes of credit resources of innovative development of national economy are analyzed. Based on the results of the study of the experience of credit bureaus in the leading countries of the world, the necessity and prospects of creating such structures in domestic practice are substantiated*

Результати аналізу діяльності вітчизняної банківської системи, проведеної Асоціацією українських банків, свідчать про реалізацію конкретних практичних заходів на шляху наближення України до Європейського Союзу з урахуванням своїх національних інтересів. Умовами європейської орієнтації країни є необхідність забезпечення привабливого інвестиційного клімату і формування достатньої ресурсної бази, що передбачено першим етапом реалізації євроінтеграції.

Результати економічних прогнозів свідчать про те, що в найближчі два роки зберуться, а то й прискоряться темпи зростання обсягів кредитування, зменшаться кредитні процентні ставки, ризики економічної

діяльності, чому, крім інших факторів, сприятиме підвищення довіри людей до влади та послаблення адміністративного тиску на бізнес і банки [1].

Особлива увага в умовах переходу до інноваційно-інвестиційного розвитку банківської системи приділяється створенню і впровадженню якісних систем оцінки кредитних ризиків, пов'язаних зі співпрацею з контрагентами. Зважаючи на високі ризики вкладень у реальний сектор економіки, низькі темпи структурних перетворень, загальну недостатню інвестиційну привабливість вітчизняних підприємств, недостатню ефективність окремих норм регулювання, на перше місце виходить проблема вибору та формування кредитних важелів стимулювання подальшого економічного розвитку.

Реалізація таких заходів в цілому залежить від готовності самої банківської системи до сприйняття інвестиційного процесу, а на рівні відносин з реальним сектором економіки – від здатності банківських установ задовольнити його поточні потреби необхідними коштами для формування достатнього обсягу обігового капіталу.

В умовах сьогодення надзвичайно динамічно змінюються види банківських послуг, трансформуються форми бізнесу і способи комунікацій, розширюються ринки збуту. Такий стан розвитку економіки вимагає необхідності появи як нових сегментів ринку банківських послуг, так і специфічних фінансових механізмів їх реалізації.

Виходячи із світового досвіду, можна впевнено відзначити той факт, що основною інституційною структурою, яка виконує функції посередника щодо обміну інформацією про платоспроможність позичальників, залишається кредитне бюро. Загальний ефект від функціонування такого структурного ланцюга **„банк (інвестиційна компанія) – кредитне бюро – позичальник”** визначається по його результатах з врахуванням трьох складових:

- найбільш ймовірне (реалістичне) прогнозування повернення позик кредиторам за рахунок формування „комплексу” інформаційних відносин про потенційних позичальників та можливість використання такої інформації з метою оптимального визначення ціни кредиту та мінімізації кредитного ризику;

- формування єдиного інформаційного простору як основного джерела кредитних відносин з конкретним визначенням вартості певного інформаційного „товару” для банків і позичальників в процесі пошуку інформації та реалізації особистих конкурентних переваг з метою подальшого розвитку бізнесу;

- розробку та дотримання визначеного „порядку” або „правил гри” для позичальників при формуванні своєї кредитної історії, підвищення кредитного іміджу та дотримання зобов’язань перед кредиторами з метою повного та своєчасного повернення кредиту і сплати відсотків.

В сучасних умовах відбувається постійне зростання реальних вкладів населення у комерційних банках України, підвищується важливість особистих заощаджень як засобу підтримання стабільного споживання [2].

Надання кредитів з врахуванням довідок або звітів кредитного бюро повинно суттєво знизити ризики банків щодо споживчого кредитування, скоротити час та витрати на перевірку потенційних позичальників та, відповідно, значно зменшити ставки кредитування, а також спростити процес отримання кредитних ресурсів. Безперечним є той факт, що використання банком послуг кредитного бюро відобразиться на системі скорингу, яка використовується з метою регулювання тарифів, і, врешті-решт, на собівартості кредитних продуктів, які пропонуються.

Необхідно зауважити, що з початком функціонування такої системи у повному обсязі, забезпечить можливість отримання конкретних переваг усіма учасниками ринку. Крім того, для банків в повній мірі важливою є як позитивна інформація про позичальника так і негативна. Перша в окремих

випадках дозволить банку прийняти рішення про зменшення ставки обов'язкового резервування поряд з рішенням про надання кредиту, а друга – дозволить відмовити клієнту щодо надання кредиту, який має негативну кредитну історію.

Кредитні бюро, відповідно зі світовою практикою, можуть надавати різного роду звіти про кредитні операції залежно від наявності інформації про потенційного позичальника, виду кредиту, який надається і, що найбільш важливо, від рівня деталізації, необхідного певному кредиторю. Найпростіший звіт містить інформацію про минулі неповернуті та прострочені кредити – так звані "негативні" ("black") (див. таблицю 1) Найдетальніші звіти – "позитивні" ("white") містять увесь комплекс інформації про активи та пасиви позичальника, гарантії, структуру заборгованості, її видах, по термінах та часу погашення, його зайнятості та історії його сім'ї. Бюро кредитних історій можуть складати кредитні рейтинги позичальників, засновуючись на їх характеристиках і кредитній історії, а також використовувати дані для складання статистичних або прогнозних моделей, які сприяють впровадженню нових фінансових інструментів, визначенню реальної вартості кредиту, а також встановленню і регулюванню кредитних лімітів.

Формування ринку кредитних бюро має, насамперед, соціальний характер – це стимулювання механізмів кредитування та зниження вартості кредитних ресурсів. До складу кредитної історії повинна включатися інформація про прострочену заборгованість за житлово-комунальні послуги, побутове та торгівельне обслуговування. Кредитна історія – це колективна оцінка репутації, а не певний бал, отриманий позичальником відповідно до конкретного предмету. Кредитні бюро повинні надавати банку повну інформацію про позичальника. Цим самим будуть захищені інтереси не тільки самого банку, але й „надійних” позичальників. В цьому випадку з метою формування такої інформаційної бази про позичальника кредитному

бюро обов'язково знадобляться послуги щодо надання інформації організаціями та підприємствами інших галузей.

Таблиця 1. **Характеристика кредитних бюро по країнам світу та специфіки інформації, яку надають**

Країна	Рік початку роботи першого кредитного бюро	Види інформації, яка надається учасникам	
		Позитивна ("white")	Негативна ("black")
Австралія	1930	-	+
Австрія	1860	+	+
Англія	1960	+	+
Аргентина	1950	+	+
Бельгія	1987	-	+
Бразилія	1996	-	+
Гонконг	1982	-	+
Ірландія	1963	-	+
Італія	1990	+	+
Канада	1919	-	+
Мексика	1997	+	+
Нідерланди	1965	-	+
Норвегія	1987	+	+
Перу	1995	-	+
Росія *	2005	+	+
Україна *	2005	+	+

\* - стадія становлення

Перспективним, на думку авторів, є підхід щодо використання інформації самими потенційними позичальниками в процесі вибору майбутнього кредитора, визначення його рейтингу на ринку кредитних послуг, встановлення відповідності якості послуг, що надаються банками, вимогам потенційного позичальника. Такий підхід забезпечить зворотній або

протилежний (за напрямком використання інформації) зв'язок в структурі ланцюга „**банк (інвестиційна компанія) – кредитне бюро – позичальник**”.

Акумулявання інформації про фінансове становище організацій та громадян (особливо про виконання ними своїх зобов'язань) дозволяє банкам спростити систему перевірки, а іншій стороні – процедуру отримання кредиту. Все це сприяє принциповому зниженню ризиків та адекватному зниженню відсоткових ставок. Функціонування такої сфери відносин взагалі сприяє підвищенню кредитної активності в країні, насамперед, за рахунок формування певних стимулів як для кредитора, так і для позичальника; передбачає суттєве здешевлення кредитних ресурсів на фоні існування широкомасштабних проектів щодо забезпечення інноваційно-інвестиційних потреб реального сектору господарювання довгостроковими ресурсами в достатніх обсягах.

На сьогодні кредитні бюро в тій або іншій організаційній формі діють практично у всьому світі. Практика їх функціонування підтвердила, що ефективний розвиток економіки країни неможливий без інформаційної відвертості і прозорості. Підтвердженням цьому можуть слугувати дані, опубліковані в роботі "Information Sharing, Lending and Defaults: Cross-Country Evidence" Центру досліджень в сфері економіки і фінансів (Centre for Studies in Economics and Finance (CSEF) у травні 1999 р. З'ясувалося, що обмін інформацією такого роду стимулює зростання банківських кредитів щодо ВВП приблизно на 20%. Крім того, значно знижується рівень кредитного ризику і, відповідно, зменшується частка резервів на можливі втрати за кредитами у загальних обсягах кредитування.

Таким чином, використання інформації у сфері фінансового посередництва позитивно позначається на ефективності кредитування в країні, і як наслідок, на зростанні валового внутрішнього продукту і продуктивності праці.

Враховуючи динаміку кредитного портфеля, кредитів, наданих суб'єктам господарювання та фізичним особам (рис. 2) можна безперечно стверджувати, що поява таких нових інституцій в структурі фінансового ринку України дозволить забезпечити зростання ВВП більш високими темпами та підвищити якість надання кредитних послуг за рахунок впровадження нових ефективних фінансових інструментів.

**Т а б л и ц я 2. Динаміка кредитного портфеля, кредитів, наданих суб'єктами господарювання та фізичним особам**

Показники	Періоди										
	01.01.2003 р.	01.04.2003 р.	01.07.2003 р.	01.10.2003 р.	01.01.2004 р.	01.04.2004 р.	01.07.2004 р.	01.10.2004 р.	01.01.2005 р.	01.04.2005 р.	01.07.2005 р.
Кредитний портфель, млн. грн.	46736	50674	58337	66083	73442	79681	88573	97032	97197	105497	120420
Кредити, надані суб'єктам господарювання, млн. грн.	38189	41463	46707	529578	57958	62620	68251	72649	72875	78832	87981
Кредити, надані фізичним особам, млн. грн.	3255	3933	5187	6855	8879	9630	11469	13244	14599	15668	19555

\* Дані офіційних інтернет-сайтів Національного банку України та Асоціації українських банків

Світовий досвід демонструє різноманіття форм організації кредитного бюро. При цьому кількість та форми власності кредитних бюро можуть бути різною в кожній країні, а саме:

- приватні підприємства - функціонують з метою отримання прибутку від надання інформаційних послуг паралельно з місцевими кредитними бюро, створеними торговими палатами і асоціаціями як некомерційні організації (США, Бразилія, Аргентина);

- приватні компанії, які належать консорціуму кредиторів (Японія);

- самостійні і незалежні від кредиторів (Англія);
- кредитні бюро, які керуються або ліцензуються урядовими агентствами (Фінляндії та Бельгії);
- об'єднання регіональних самостійних товариств, власниками і одночасно партнерами якого є комерційні банки, ощадні каси, кооперативні банки, фірми, що пропонують кредитні карти, будівельно-ощадні і іпотечні банки, лізингові товариства, а також підприємства роздрібною і посилочною торгівлі, які надають фізичним особам грошові або товарні кредити споживчого характеру (Німеччина – SCHUFA);
- система дрібних місцевих приватних кредитних бюро (Канада);
- централізоване кредитне бюро, підпорядковане центральному банку країни (Франція). Так, при Банку Франції, де немає приватного кредитного бюро функціонує "Центральне бюро ризиків" при Банку Франції і куди всі кредитні організації зобов'язані надавати інформацію про позичальників і видані їм кредити. Законодавством Франції передбачено, що банки мають надавати в Банк Франції не тільки дані про видані кредити, але і низку додаткових відомостей, наприклад, баланси клієнтів.

В умовах сьогодення обсяги інформації, якою обмінюються кредитори за допомогою мережі кредитного бюро, досить великий. Так, у США, Бельгії, Бразилії, Великій Британії, Японії, Німеччині кількість звітів, що надаються, перевищує чисельність населення. В США, Великій Британії і Японії домінуючу роль відіграють два-три великих кредитних бюро, що надають переважно увесь комплекс інформації. У деяких країнах функціонує тільки одне таке універсальне кредитне бюро (Австралія, Німеччина, Аргентина, Бразилія, Фінляндія і Ірландія), використовуючи в своїй діяльності найбільш передові інформаційні технології, інші ж здебільшого займають дрібні ніші, надаючи окремі види інформації.

У сфері кредитування підприємств і організацій кредитне бюро відіграє особливо активну роль. При цьому обсяг інформації, що акумулюється бюро,



включає безліч різних даних, які отримуються як від кредиторів, так і від самих компаній, не тільки про діяльність потенційного позичальника, його фінансове становище, але й про інших його кредиторів, акціонерів і менеджерів. Крім надання стандартних звітів про кредитні операції і статистичного ризику-менеджменту, кредитне бюро виконує також функції рейтингових агентств.

За результатами аналізу та узагальнення практичної діяльності учасникам кредитного бюро, на думку багатьох зарубіжних і вітчизняних фахівців, можуть пропонуватися певні інформаційні продукти, класифікація яких наведена на рис.1.



**Р и с. 1. Схема класифікації видів інформаційних продуктів кредитного бюро**

В Україні вже закладено підвалини з метою формування таких відносин – створено Перше всеукраїнське бюро кредитних історій, яке є надзвичайно важливим інструментом спрощення, прискорення і здешевлення доступу до кредитних ресурсів, а також зменшення ризиків.

Можна виділити два принципових підходи до організаційно-правової форми кредитного бюро, які розглядалися в процесі його створення:

1. Кредитне бюро створюється або при Національному банку України, або за його вирішальною участю.
2. Кредитне бюро створюється як самостійна комерційна або некомерційна організація.

Основними аргументи на користь першого варіанта зводилися до того, що Національний банк України:

- має в своєму розпорядженні структуру, що об'єднує підрозділи центрального апарату і територіальні установи, які забезпечують контроль за діяльністю всіх без винятку банків України;
- законодавчо уповноважений на отримання звітів про діяльність банків по широкому спектру питань;
- має унікальну розвинену телекомунікаційну мережу, що об'єднує всі банки України, яка дозволяє отримувати, обробляти і передавати значні обсяги інформації в електронному вигляді, тобто забезпечувати і вирішувати завдання управління базою даних.

За участю представників НБУ, Асоціації українських банків, Міністерства фінансів, комерційних банків та Світового банку було прийнято рішення про створення ТОВ “Перше всеукраїнське бюро кредитних історій” у формі товариства з обмеженою відповідальністю зі статутним фондом 4,25 млн. гривень співзасновниками якого стали – АУБ, 30 комерційних банків і дві страхові компанії.

Основою для створення бюро кредитних історій стала започаткована НБУ ще у 2001 році Єдина інформаційна система реєстру позичальників. Механізм роботи новоствореної організації дозволяє знизити небезпеку неповернення кредитних ресурсів та передбачити суттєве збільшення обсягів кредитування перш за все для населення, малого й середнього бізнесу, а позичальники мають можливість розраховувати на зменшення відсоткових

ставок. Завдяки уже розробленій системі банки за анкетними даними позичальника зможуть оперативно оцінити його платоспроможність і подати інформацію, на яку суму кредиту клієнт може розраховувати.

Комерційні банки використовуватимуть базу даних кредитного бюро, в якому акумулюватиметься як позитивна, так і негативна інформація про ймовірних позичальників. Всі учасники кредитного бюро матимуть рівний платний доступ до інформатизації за умов, що клієнт банку не проти одержання даних його кредитної історії.

Але створення і функціонування такої структури потребує вирішення багатьох проблем, а саме: прийняття відповідних правил гри в умовах наближення України до Європейського Союзу; підвищення рівня капіталізації банків та формування адекватної ресурсної бази; оптимізація структури банківської системи; удосконалення вітчизняного банківського законодавства. Ефективне вирішення цих проблем дасть змогу забезпечити підвищення фінансової стабільності і стійкості банківської системи України як запоруки подальшого економічного зростання країни на шляху інтеграції у Європейське співтовариство.

### **Література**

1. Сугоняко О. Асоціація українських банків: 15 років діяльності // Вісник Національного банку України. – 2005. – № 5. – С. 11-13.
2. Мороз А.М. Розвиток грошових заощаджень населення в Україні // Матеріали наук.- практ. конф. "Роль грошових заощаджень населення в розбудові економіки України". – К.: КНЕУ. – 2002. – С.17.
3. Дані офіційних інтернет-сайтів Національного банку України та Асоціації українських банків.